

Милош ЂОРЂЕВИЋ*

РЕТОРИКА РАДОЈА ДОМАНОВИЋА (Сатира као кришика или стиудија српске душе)

Апстракт: Кратка анализа реторике Радоја Домановића, у којој се сатира схвата као критика и експлиците тумачи функција реторике унутар уметничког текста, показује да је он био, иако неук, вешт оратор и узор етичности без које говорник не може бити значајан. Критика и етичност се виде и на примеру његовог односа према Косову као примарном српском националном и државном питању. Доказује да је сатира заправо увек критика и да су реторика и реторички елеменат његовог стила и поетике.

Кључне речи: Радоје Домановић, српска сатира, Марко Краљевић, рејторика, кришика, Србија, Косово

Прислужуј. – Сатира као уметност посебне врсте којом се удара жиг по људским глупостима и неморалу што се изложу исмевању и презиру, сатира као уметност у којој су примарне стилске фигуре иронија и сарказам (а), техника деградације објекта (б) и дезинтересована игра духа (в), којима се осветљава критички дух писца, и сатира као уметнички чин којим се одговара „људском мером на силу нељудских околности”¹ – могући је теоријски и примењени модел за њено разумевање и тумачење. Од тога је пошао и Мирослав Егерић, састављајући антологију српске сатири и држећи се Свифтовог сазнања: „сатира је једна врста оледала у којем иледаоци откривају лице целој свеми” и Шекспирове дефиниције глуме као уметности чија је дужност и циљ: *показати њој рођену слику, врлини њено рођено лице*. Он тврди да је сатира *средство за увећавање слободе* у једној друштвеној заједници, да се у језику као средству уметности налази могућност „разумне *поправке свеми*”. Сатиричар дела под девизом: *човек је смрћан, илузија је вечна* и „незван брине о за-

---

* Проф. др Милош Ђорђевић

¹ Мирослав Егерић, *Антологија савремене српске сатири*, Змај, Задужбина „Петар Кочић”, Нови Сад, Бања Лука, Београд, 2001, 7. 9.

једничком добру људи.² Тако је то у српској сатири, лоцира Егерић проблем историјски, од Вука Караџића, који се успротивио књазу Милошу Обреновићу и слепилу његове деспотије у *Писму*, преко Радоја Домановића, који се успротивио мноштву деспотија у српском друштву, до савремених песника и писаца афористичара који у афоризму као микро структури или радиоактивном језгру сатире изражавају исту свест. Јер, у суштини сатира је увек критика.

Примењена раван. – Илуструјемо то Дисовом песмом *Наши дани*, насталом пре више од века, која својом сатиром као критиком тачно пре-сликава модерно српско друштво и данас:

*Развило се црно време ојадања
Надујао шљам и разврати и њороци,
Подиг'о се њрули задах њројадања,
Умрли су сви хероји и њороци.
Развило се црно време ојадања.*

Погледајмо и још неке идеје/стихове које су дијагноза српског друштва и апсолутно у равни Домановићеве сатиоре као критике:

Проїледале све јаздине и канали.

*Покрадени сви храмови и ђивотији,
Исмејане све врлине и њошїење,*

Гојимо се од њрехова и од блаїиа.

*Од њандура сїтворили смо великаше,
Досїојансїва њоделише идиотији,
Лойови нам израђују доїаїиаше
Мрачне душе назваше се њаїїриотији.*

*Своју мудросї расїочисмо на изборе,
Своју храдросї на њодвале и обеде,*

*Помрчина њриїїиснула наше дане,
Не види се јадна наша земља худа. (1910)*

² *Исїо*, 25.

Размотримо, у бити, сатиру као критику на делу у реторици највећег српског сатиричара. Век је прошао од смрти Радоја Домановића (1908–2008). Мудри Иво Андрић је писао да је за сваког писца од пресудног значаја шта ће рећи пета генерација од појаве његовог дела. Пет генерација је прошло, а *Даніа* (1900), *Вођа* (1901), *Страдија* и *Мриво море*, *Размишљања једној обичној српској вола* (1902) и друге сатире – показују да је он као сатиричар, по захвату и дубини слике српског друштва, политичких и националних особина, и још по много чему, без премца у српској књижевности.

У овом кратком есеју о реторици највећег српског сатиричара желимо да покажемо какава је теорија и пракса његове вештине говора. Реторика и поетика ироније највећег српског сатиричара заснивају се на свести о доживљавању пропадања српске патријархалне и грађанске културе и „свести о распаду епске слике света”³, односно сазнању да је немогућа обнова традиције.

Домановић је реториком сатире приказао да је „српски народ политички кратковид и незрео”, како је тврдио и Светозар Марковић. Иако је то што је видео јасно изразио, актуелно значење његових сатира, као и његово политичко и друштвено ангажовање, потврђује да Србија није помогло. У томе је суштина Домановићеве визије земље Србије као Страдије, која ни данас, два века после европске револуције, не може, као друге државе у Европи, да дође до демократије, европских вредности, устава или граница, на пример.

У сатири *Краљевић Марко њо друји њуји међу Србима* читамо:

„О, слатки брате, глупо си урадио! Којешта, та то се само тако пева. На песму, да си био паметан, не би ни полагао, нити бисмо сада имали толику невољу, и ми с тобом, и ти с нама”.

Суд о реторици епске поезије и самој реторици објашњава узрок заблуде и поглед на свет изван реторике уметности. Патриотски беседник каже: „Ама, то песме певају, брате слатки! То се само тако пева. Ти не знаш за *њоеѝику*.”

Домановић је афирмисао суштину реторике, по којој беседник мора бити од угледа и ауторитета; беседа мора имати садржај као примарну вредност коју прати форма, а не форму без садржаја и истине, што је карактеристика сабеседника Марка Краљевића и њихове беседе. Беседник, дакле, нема етичке претпоставке – суштина је његове идеје и слике: „*Лейо, молим ње, њева се, али ѝако сѝе и њоворили; еѝо, ѝи сад баи*”

³ Милан Радуловић, *Обнова ѝтрадиције*, Књижевна заједница Звездара, Апостроф, Београд, 1994, 203.

и*ако исто ѿвораше!*”, коментарише Марко српску реторичку, политичку и друштвену праксу.

Маркова реплика повод је да Домановић изложи *теорију реторике* у којој доминирају иронично-сатирична средства казана логиком народног језика. Он полази од здраворазумских или саморазумевајући становишта:

„Није то све тако како се говори. То се тако говори да је стил лепши, китњастији! Види се да ни *реторику* не знаш. Старински си ти човек, брате слатки, па не знаш многе ствари! Наука је, драги мој, далеко дотерала. Говорим, разуме се; али ти треба да знаш да *по ѿправилима реторике* говорник треба да има леп, китњаст стил, да уме да одушеви слушаоце, да помене и крв и нож и ханџар и ропске ланце и борбу! Све је то само лепоте стила ради, а нико не мисли озбиљно, као ти (...) удри се истински. Тако исто и у песми се баца фраза: ‘устани Марко...! итд., али то је лепоте ради... (...). Примаш још речи у буквалном значењу, а не знаш да литерарни стил настаје тек појавом тропа и фигура!’”

Гумачењем *бића реторике* као науке и њене везе с поетиком Домановић је више пута упутио на суштину свога дела и моделе говора којима се у континуитету користио у обликовању слике српске историје и стварности. Та слика је настала, осим по теорији поетике, по теорији реторике и стилистике.

У наставку критике Марковог понашања, чиновнички дух га суочава са реториком административног језика. Увлачећи епску фигуру у живо благо администрације, „мали журав човечић” га суочава са светом закона и крутих прописа: „*Да си званично, ѿзовом, ѿзовай, е ѿо је већ гру- ѿо. А овако немаш олакшавајуће околности*”.

У правном поретку као апсурдним околностима за средњевековни дух, и то је смисао Домановићеве реторике, Марко се осећа сувишним човеком. Сувишни човек наспрам лажне реторике патријархалног збора, чији је циљ да се „донесе резолуција којом ће се осудити варварско понашање Арнаута на Косову, па и у целој Старој Србији и Македонији, и зулуми које Срби трпе од њих на свом рођеном огњишту”, ствара нови контекст на којем почивају Домановићева реторика и поетичка слика Србије. *Контраси* је основно средство акцентовано у супротстављању света романтизма и реализма као подвученог значења те реторике. Јакшићев романтични реторички патос и гест добијају у Домановићевој проекцији реалистички предзнак, односно постају чињеница: „*Ми Срби несмо, ми људи несмо*”.

И опет долази до питања: ко води народ?

„Ви мислите да министри мисле! Ништа они не мисле, ништа они не раде, ништа они не брину. Не брину они, они гледају само своју кућу”. То што је за отпрањика послова у Румунији постављен чиновник војне шиваре биће разлог да Домановић каже како народ воде „све гад и олош. Све, ја се грозим”.

Из тог јада настала је идеја да се установи функција Државног мислиоца, идеја о полицијском патриотизму и члан у идеалном политичком програму у којем се забрањује мишљење. Дакле, у листу *Страдија* Домановић беседи о томе како открива „болесне примере” српског друштва који се виде „на све стране,; и у цркви, и у касарни, и на улици, и у школи. „Гледајте с које хоћете стране, видите ровитост, несређеност, изопачене појмове, разроке погледе”.

Критички дух Домановићев перцепира стање у Србији век касније и показује како модерно српско друштво није решило исте проблеме који се виде „на све стране” и данас, сто година после првог уласка у демократију. По томе је то дух који се наставља на критику обреновићевске Србије, коју је започео још Вук Караџић у *Писму Књазу Милошу Обреновићу*, позивајући га да у Србију уведе европске вредности, „конституцију” (уставност) и демократију. То је Милош, наравно, одбио, управо онако како је чинио и Слободан Милошевић, залажући се преко својих марксистичких идеолога за нестраначки плурализам уместо за демократију.

Модел *чудо*, који је Домановићу служио као полазна тачка у формирању слике Србије, временом се потрошио и зато ће, показујући како су исти политичари, странке и кадрови „у моди” и како напредују, записати: „У овој земљи чак ни чудо није чудо”.

Повод чуђења је унапређење Данила Живаљевића, уредника *Кола*, љубимца краљице Драге, која је мајмуне поклањала његовој деци. „Чудим се ја”, хиперболише Домановић, „чуде се моји пријатељи, чуде се Данилови пријатељи, чуде се самосталци, чуди се сваки”. А то чудо траје и после 5. октобра – приметиће они који виде аналогije и непроменљиво у променљивом у Србији. „Да смо ми људи, ми бисмо гледали, а не бог, али бисмо овакве појаве гледали за кратко време”, као да сада вапи Домановић.

Види Бог и види Домановић, у Србији и полицијску мудрост у истоименом тексту, у којем полицајац подсећа сељака да „зна шта је ред” и тражи да му донесе прасе. Како капетановица одбија да прими прасе, прасе постаје капетаново и када га сељак угоји до 200 кила, сам га купи од капетана. „Србија је Србија и не личи јој да буде друкша”, резигнирано ће Домановић рећи, и закључити: „благословена је земља страдија”.

У Домановићевој Страдији не трпе школоване људе, просвета долази „у непредвиђене издатке”, посланик постаје онај „кога полиција хоће”, скупштина и посланици раде „само оно што хоће влада”. То је земља у којој је „устав без уставности”, народ „не употребљава слободе”, у којој се не зна који закони важе а који не важе.

У њој нико није на свом месту, а свако је на погрешном: министар војни саставља молитве, министар правде „проучава школе за глувоне-му децу”. У Народној скупштини су подељене улоге: једни говоре *за*, други има да *ћуше*, а трећи да се праве *ојозиција*. Једном речи, у Страдији се доноси мера „да народ спасе од народа”.

Објективном стању, песимизму што га шири *Сџрадија*, српски тип у Домановићу супротставио је дух предака, кадрих „стићи и утећи и на страшном месту постојати”, како пева епски певач, и оних предака који „умираху ћутке на страшnome кољу”, како је певао песник модерне рефлексije код Срба, Милан Ракић, онај који је као конзул у Приштини и примером сведочио борбу за Косово и отаџбину. Духу страдије супротставио је народно и уметничко наслеђе као врхунске вредности.

Он, ипак, верује да се може одолети искушењима *мрџивој мора* и *сџрадијској духа* и победити закржљало и заостало – онај државни управни апарат који прокламује начело да: нико не ради ништа, да нико не плаћа порез и да се „казни сваки онај који мисли о државним пословима”. Идеју да се ни о чему „не сме мислити без нарочитог допуштања полицијског, јер мишљење нарушава срећу”, а „на првом месту полиција не сме апсолутно ништа мислити”, како је установио Домановићев идеални политички програм, жигосе политичко стање Србији у којем се укидају страсти и непотребне ствари и по коме би „ко уједини Српство, сместа у знак народног признања и љубави био ухапшен.”

Битно је зато, да би се поново открила трајна и актуелна вредност дела и стила, видети како функционишу Домановићеве идеје као слике и беседе и о чему говоре као сведочење?

У знаку контраста или кривог огледала су и реторичке слике *џаџри-оџске џишине* лажног говорника и *мрџиве џишине*, у којој се чује тешко дисање онесвешћеног беседника пред појавом Марка Краљевића. Патриотска тишина, мртва тишина, необична тишина – реторичко су средство којим Домановић остварује идејни, етички и поетички циљ сатире као беседе: ругање потомству недостојног предака и њихово свођење на Суљу Циганина, који би међу Србима био најгори пандур. У причи *Ниде сџаса* он беседи: „Осећам како ми узјашила заврат патриотска идеја, па

ме не пушта да данем духом ни тренутак”. Патриотска идеја и данас влада Србијом с циљем да остане на власти а не да је унапреди.

Но, реторика епске поезије, осим ове функције и функције показивања распада епске представе минулог времена као испуњеног времена, открива визију „суштине духовне свести једне нације” (Хегел). Реторичка снага херојске епске идеологије (што је неспорно), ефектне у наративној форми (јер је то једна од њених суштина), у комбинуацији са добрим познавањем епских прича и јунака (механизам који је писац као виртуоз речитости спознао) прокрчила је пут Домановићу у друге дискурсе, као што су националистички (овде има искључиво позитивно значење примерено романтичарској пројекцији борбе за слободу) и постала је својеврсна политичка предност. Реторичка снага је помогла да се нове прилике сагледају „*и*реко (Ј. Б. Х.) познатих представа и асоцијација”⁴ и да обликују слику Србије у којој се обједињују прошлост и садашњост, метафорично и дословно значење слике. Метафорична и дословна слика чине основу за разумевање беседе о Страдији као студије о Србији.

У Домановићевој реторичкој пројекцији, међутим, Краљевић Марко није само ехо слике сукоба Срба и Турака у историјској бици, нити само слика епске битке. Иронија, дакле, настаје у реторичком пројекту писца који тежи хиперболизацији до космичких или апсурдних размера. То је квалитет и новина његове слике и реторике и она у хиперболи, космичком борбом добра и зла у српском народу, афирмише идеју добра. „Рећи Србији тог доба да није Србија него Грбија, да није Аркадија него Страдија, не земља Краљевића Марка него пандура, и не Лаба и Ситнице и Косова него *Данје*, поданичке послушности, значили је ипак резултати до самог дна митоманије, мртвоморске тупости, брократске самовоље и незнања о људским дужностима”⁵.

Слутећи апокалипсу на крају прошлог века и жигошући управо ту праксу у српском националном и политичком бићу, песник Милоје Дончић је певао: „*Срдијо на дрзим ирујама/ Сийила си до народних кухиња/ Једне си илаишила да ћуће/ А друје шийајовима ућујкујеш*”.

Косово и/или еџика реџорике. – Размотримо функцију Домановићеве реторике и сатире као критике и њену етику на примеру примарног српског националног и државног питања: Косова и Метохије.

Реторика Краљевић Марка окончава се без речи: звуком – „Бог уздахну *џешко*” и сликом – „*и слеже раменима*”, чиме Домановићев рето-

⁴ Јелена Башић Hayden, *н. г.*, 134.

⁵ М. Егерић, *Исџо*, 32.

рички образац добија у сложености значења. Типично реторички модел отвара сатиру о Марку Краљевићу:

„Слетели ми Срби, па више од пет стотина година кукај ‘јаој Косово!’, ‘Косово тужно!’, ‘Куку Лазо!’” Реторика фраза из народног говора: „ударити некоме жиг на чело”, „узјахати некоме на грбачу”, или саморазумевајући стереотипи „јој Косово”, „Косово тужно”, „куку Косово”, „устани Марко” – иницијална је енергија Домановићевог стила у којем се и реторички разобличавају зло и превара, неискреност и инерција колективног српскога духа.

Косово као митско и трауматско место у историји и бићу Срба неки су зло/употребили, а неки као губитак већ наплатили. Сатиричар и реторичар упозорава, пре сто година, пре него што је ослобођено, како ће и зашто бити изгубљено. Домановићева политичка, књижевна и етичка реторика показује како прошлост постаје „прошлост искуства у садашњости”. Зато ваља направити разлику између Косова као националног симбола и његовог симболичког значења као књижевног уметничког дела,⁶ што није раздвојиво у концепту националне културе – и то је оно што политичари одувек зло/употребљавају, говорећи о Косову као целој (читај: славној) нашој тужној прошлости. А историја показује данас: Срби су (готово) изгубили „телесно Косово” и имају га још само „духовно”.⁷

У логици Домановићеве реторике Косово је „ванвременска метафора сред временског призивања”, при чему ванвременско као метафора јесте заправо *поетско и реторичко* а временско призивање јесте *историјско и реално*. Реторика епске поезије одређује националну културу и националне идеје и стоји као осматрачница *између нације и нарације*. Епска поезија својом реториком и етиком доприноси разумевању историје као прошлости или борбе за „крст часни и слободу златну” и историје као стварности у којој се вредности као узор и идеали деградирају и обесмишљавају у борби за очување и стварање „српског културног и националног идентитета”.⁸ Домановићева логика реторике није усмерена на Косово као фикцију и мит, већ на Србију као страдију, наспрам које се (фикције) она види као деградирана реалност историје, односно показује како је изневерила своју причу (мит) и саму епску представу о себи. Косово као фикција, у националној имагинацији, и Косово као стварност,

⁶ Јелена Бакић Науден, *Варијације на тему Балкан*, Институт за филозофију и друштвена питања, Београд, 2006, 127.

⁷ *Истио*.

⁸ *Истио*, 125.

у историји као *сага* у Домановићевој реторици приказују се „у склопу односа„: „ми” и „ми”.

Колико се Домановићев реторички модел говора или стила разликује од поетичког модела говора или стила илуструје крај *Вође* у којем доминира поетички опис природе. Опис као завеса пада на драму, односно исход путовања за слепим вођом, чиме се предност над реторичким моделом говора даје поетичком моделу говора:

„Јесењи ветар страховито хучи планином и носи увело лишће, по брдима се повила магла, а кроз хладан, влажан ваздух шуште гавранова крила и разлеже се злослутно грактање. Сунце скривено облацима који се котрљају и јуре журно некуда даље”.

Ту разлику беседничког и поетичког модела говора и стила узначавамо у Домановићевом тексту и овде се намеће сродност по звуку и опису са стилем Војислава Илића и Петра Кочића, на пример. Та сродност илуструје идеју како Домановић баштини поетички образац реалистичког и класицистичког песника и реторички модел говора бунтовника са Змијања.

Ако се за композицију и структуру Домановићевих сатира може рећи да нису кохерентне, онда је извесно да у њима постоји једна идеја и један реторички образац који их обједињује. Тако, на пример, *Вођа*, у којем Домановић „усмерава своју алегорију ка извесној крајњој симболизацији, која ће, *реторички духовитио* (М. Ђ.) показати превласт чулног и материјалног над сновима и утопијама”,⁹ обзнањује се у идеји „ја сам се и родио *слей*”, а *Марка Краљевића* отвара идеја: „Пусти ме, Боже, да видим шта раде доле они моји *слейци*”.

Његове „пламене алегорије” и „крилате идеје”, каква је повратак Марка Краљевића, Светог Саве и Александра Обреновића међу Србе, односе се на друштво у моралним кризама и искушењима. Алегоријске приче „скоро бајке у сатири”¹⁰ – такође упућују на реторику као основно Домановићево исходиште. И заиста, мало је јунака других српских писаца који толико беседе као што на зборовима чине Домановићеви јунаци. Још у *Пушчујућем њозоришћу* у Домановићевог глумца „гледају нетремице (...) и гутају сваку његову реч”.

Сатира заснована на контрасту или слици у кривом огледалу у Домановићевом реторичком обрасцу демонстрира како он слика само нега-

⁹ Славко Леовац, *Радоје Домановић*, у Радоје Домановић, *Изабарана дела, Драганић*, Београд, 238.

¹⁰ Милан Грол, *Хумор Радоја Домановића*, у Радоје Домановић, *Изабарана дела, Драганић*, Београд, 222–3.

тивну стварност: „насиље Кметова и Пандура и огавну понизност грађана”.¹¹ Реторика полази од дословног значења „зна Баја шта ради”, иако он није био ни зналац, ни мудрац, ни реторичар, ни етичан у политици, наставља се преко идеје слепога вође, који се у хиперболи преображава у слепог вођу од рођења. Баја је Никола Пашић и овај познати српски политичар „није имао државничких знања (...) није (се) одликовао беседничким талентом. У њега није било ни расипљивих речи, ни снажне логике, ни јаке дијалектике, ни сјајних књижевних израза. Било је простих људи из народа који су говорили лепше, речитије, разложније, убедљивије”¹².

Никола Пашић и радикали били су реална инспирација за беседу о вођи и повод да у реторичком моделу хиперболе, чија је суштина „добронамерно преувеличавање истине” у оба смера, „у увеличавању и умањивању” (Квинтилијан), створи хомогену приповетку о мистерији путовања масе људи осуђених на пропаст.¹³

Беседа се темељи на сугестивном и сликовитом исказивању интензитета емоција и афективности језика.

И такав је био Вођа, онај што „непрестано ћути и мисли” народ да одведе „у бољу и плоднију земљу”. Мисли и једва говори и премијер, јунак Којо из комедије *Дно драће*, и не зна да ли ће на изборе, док они који су га устоличили обећавају пут у Европску унију. У тој реторици припо-

¹¹ Димитрије Вученов, *н. г.*, 345,

¹² Јаша Продановић, *Никола М. Пашић*, СКЗ, Београд, Књига XX, 125–6.

¹³ Занимљив је био сусрет Домановића и Пашића после објављивања сатире на степеништу редакције „Самоуправе”. Према записима Милорада Павловића Крпе, писац је навраћао у редакцију, али је избегавао сусрет са Пашићем. Једнога дана, кад је хтео да изађе, у редакцију утрчи сарадник листа и повиче:

– Раде, скалањај се, ено га иде вођа!”

Домановић пожури низ степенице, и таман да изађе, на вратима се појави Пашић. Хтеде да се склони у страну да га пропусти, да се не би заглавили на степеницама и да што брже измакне, јер се надао сигурном сукобу.

Политичар, међутим, кад угледа писца, мало се насмеје и пружи му руку.

– А ти ли си Домановићу”, као да се радовао што га види, и упита: „Шта радиш ?”

– Домановић прихвати испружену руку, али осети да се збунио. „Ето, пишем којешта”, процеди онако збуњен, црвенећи у лицу.

Пашић га потапша по рамену и рече:

„Е, немој да пишеш којешта, него пиши добре ствари... Мени су миле твоје ствари и волим да их читам... Ти имаш добро перо. Хајде збогом, и пиши, Домановићу”, рукова се с Радојем и крену мирно уз басамак”. Видети Голуб Лазаревић, *Себи одмажем, земљи не одмажем* (фељтон), Светлост, Крагујевац, 15. 03. 2007, 51.

ветка *Гласам за слейце* постаје увод у бит Домановићеве идеје и показује како се у Србији епско и минуло разграђују и деградирају као вредност.

Стилско-реторичка фигура контраст је природна, јер наспрам епског јунака стоји покоран грађанин кога јашу, наспрам XIV стоји XX век, наспрам епске етичке беседе витеза, стоји полтронска празна реч обезличеног и неслободног човека који „спроводи акте”. Ту се сударају романтизам и реализам, идеализам и материјализам, као старо и ново.

Потомци Марка Краљевића, Милоша Обреновића, Карађорђа, Хајдук Вељка су они који се поносе на жигове које примају и носе; одлазе на поклонство краљу Александру Обреновићу и честитају му опоравак од операције жуља; честитају ти „људићи” краљу на уредби о укидању страсти. То су потомци који мисле како да не мисле а да стално напредују у државној служби!

Домановићево дело поставља и питање разумности у понашању Срба који су од Србије створили Страдију. Оно отвара питање Срба који јој ни данас не дају да пронађу себе и изађе на пут, иако је усред Европе. Он је био песимиста у погледу исхода. Када га питају о чему ће да пише после краја династије Обреновић, имајући на уму свој реални и апсолутни оптимизам и знајући биће српскога народа он одговара: „Остали смо ми (...) исти какви смо били”.

Он има „способност скоро сугестивних подстицања визуелних представа и асоцијација”, писао је Димитрије Вученов, један од најбољих познавалаца суштине и генезе Домановићевог дела. Син устаничке Србије, мајка Персида му је била из породице Павла Цукића, првака Првог и Другог српског устанка, а отац Милош, иако је завршио богословију, учитељ, носио је у себи понос, и отуда епски патос у његовој беседи. Тежио је да Србија живи не као Страдија, већ по мери његовог осећања вредности и у складу са представом о величини предака и човека уопште.

Кратка и аспектска анализа реторике Радоја Домановића у којој се сатира схвата као критика и експлиците тумачи функција реторике унутар уметничког текста показује да је он био, иако неук, вешт оратор и да може бити узор етичности без које говорник не може бити значајан. Доказује да је сатира заправо критика. Реторика и реторички елеменат његовога стила основа је његовог поетског стила и поетике.

Miloš ĐORĐEVIĆ

RHETORICS OF RADOJE DOMANOVIĆ
(Satire as critics or study of the Serbian soul)

Summary

This paper show the perspective of rhetoric value and durability of Domanovic satire as criticism. Satire as a genre basically is always critic. Ethics of this the greatest Serbian rhetoricians mind in all its themes of satire, even in relation to a primary state and national issue: Kosovo.

For example, some satire and lesser-known texts paper shows how the rhetoric of a new angle from which to learn lasting values of Domanovic poetry.

Key words: *Radoje Domanović, Serbian satire, fiend, rhetoric, criticism, Serbia, Kosovo*